

VLAJ LAJOS:

Kajuh

Karel-Desztovnik-Kajuh partizán költő 1922 december 19-én született Sostányban, s fiatalemberré serdült azokban az években, amikor kiéleződött az ellentét a világ imperialista és szabadságszerető erői között és a fegyveres összeütközés már elkerülhetetlen volt; azokban az években, amikor hazánkban az uralkodó osztály önkénye a legbrutálisabb eszközöket kezdte alkalmazni azok ellen, akik ezt az uralmat le akarták rombolni.

Amikor Lengyelországban fellángoltak az első harcok, Kajuh akkor volt tizenhetedik évében, és amikor először tekintett ki az internálótáborból a világba, alig töltötte be tizennyolcadik életévét.

Egyik tanítója a következőképp írja le Kajuhot, amikor az mint középiskolás naponta utazott hazulról Sostányból a celyei gimnáziumba: „Karlo Desztovnik magas, kissé szögletes mozgású fiatalember volt, egy kissé túlnagy az iskolapadhoz, amelyben ült. Magábavonuló volt, elfoglalt s mindig valamilyen révületben élt. Nem beszélt úgyszólván semmit s éppen akkor nem, amikor kérdezték. Mégis ekörül a még egészen fiatalember körül valami különös légkör alakult ki; olyan mély volt a tekintete, hogy tőle az alakuló szó elhalt a nyelvemen. Már akkor susogták társai, hogy Desztovnik költő.“

De nem csak az iskolapad volt már neki szűk; a koraérett fiú hamarosan szűknek érezte a maga körét, mérlegelte a világhelyzetet és könnyen rátalált az útra, amelyen haladnia kell.

Már tizenöt éves korában keres iskolán kívüli munkát, mely kielégítené. Részt vesz a sostányi ifjúság közművelődési munkájában és erről tudósítja a haladószelemű ifjúsági sajtót, írja már első verseit is. nagyrészt Drago Jaran írói néven.

Az iskola hazug tudakosságával és rendőri nevelő módszereivel már szorítja és korlátozza. Akkoriban írja ezeket a sorokat:

Csillagokról, királyokról beszélnek itt nekünk...
Élő ember sorsát, más népek küzdelmét
Nem tudatják velünk.

Igaz, hogy Kajuh versei ebben az időben még lazák és gyengén kovacsoltak, de a laza burok már egészséges és tüzes gondolatokat takar, hasonlókat azokhoz, melyeket öt évvel később a lyublyanai illegalitás hónapjai diktáltak.

Versei leplezetlenül szociális témájúak, bennük bátran mond ítéletet a régi rend felett. De még az első tekintetre ártatlanul hangzó verscímek mögött is rátalál Kajuh poentjére. Példa erre „Este“ című kis lírai verse, mely így kezdődik:

Ma este a csillagokról
s holdról énekelnék...

Ezt a versét egy középiskolás lap leközölte, utolsó versszakát azonban a cenzura törölte. A versszak így hangzik:

A csendőrváró elhúz ezenközben
keményen az éjszakai csöndben,
bajonetjeik
versemet ezer darabra szelik.

Kajuh politikai és világnézeti orientációja, mint versei tanusítják, nem lehetett rokonszenves az akkori napok hatalmon lévőknek. 1940 tavaszán, amikor Kajuh a gimnázium hatodik osztályába járt, alkalmazták ellene a középiskolákról szóló törvény 43. szakaszának 3. pontját és örökre kitiltották a celyei gimnáziumból. Ok: együttműködés kommunista eszmék terjesztésében, bizonyíték: illegális irodalmi termékek, melyeket nála találtak.

Iskoláit Mariborban folytatta, ide 1940 májusában, éppen az iskolaév befejezése előtt érkezett.

Az új iskolaévet Lyublyanában szándékozott tölteni, de ezt a számítását a bánsági hatóság keresztülhúzta.

Mariborban széleskörű munkásságot fejtett ki. Gondja volt a sostányi iskolai szervezetre is és első szerelmének Máriának írt leveleiben állandóan érdeklődik szülővárosa ifjúsági mozgalma iránt.

„Dolgozni kell mindenütt“, írja. „úgy tűnik nekem hogy bennem óriási erők vannak, melyek arra várnak, hogy megfelelő kifejezést, hangot találjanak... állandóan dolgozom és tanulok és tudom, hogy belőlem valaminek lenni kell... Tanulj te is és dogozzál a terepen.“

Ebben az időben áttanulmányozta Lenin műveit, írt a „Szlovén Ifjúság“ című folyóiratba. Gorkijtól fordított, segített a szovjet irodalmi művek kiadásánál, összejöveteleket szervezett a diákok közt, verseket írt és egy dráma megírására készült.

Minderre a széleskörű munkára Kajuhot az új idők eljövételének gondolata sarkalta.

1940 novemberében így ír egyik levelében: „Az új világ, mely közeledik kemény embereket igényel, akiknek nagy tudással kell rendelkezniök és így leszünk mi is azok közül valók, akik lelkük tűzével építjük majd a szocializmus hatalmas és szép épületének alapjait.“

Világos, hogy a fiú ilyen tevékenysége és a celyei gimnáziumból hozott fekete pontok nem kerültek el gyámjai figyelmét. Így történt aztán, hogy elkezdődött ellene a politikai hajsza.

Máriának küldött levelében ezt írja: „Megindult ellenem a hajsza s azokat is akik velem tartanak, azzal fenyegetik, hogy kitiltják az összes iskolákból Jugoszláviában.“

„December elsejei szavalatomat elvették“ írja pár nappal később. „Érdekes, mi? Dolgozom teljes gőzzel! Éljen a forradalom!“

Az új háború előtti karácsonyt Kajuh otthon töltötte. Visszatérte után pár nappal írja: „Mariskám, helyzetem kétségbeejtő... alig jöttem, máris a hatósággal van dolgom.“ — És egy nappal később: „A maribori rendőrség és a sostányi csendőrség vádat emelt ellenem és követelik az igazgatótól, hogy erről jegyzőkönyvet vegyen fel... Kommunista propagandával vádolnak. Hogy s mint lesz még, nem tudom. Lehetséges, hogy kicsapnak, lehet, meg sem büntetnek.“ — Ennél rosszabb történt: száműzték Szerbiába, Uzsiacska Pozsegába, ahol vasútépítésnél dolgozott csendőrök felügyelete mellett. Innen írt levelei egyhangú életről, egyben bizakodó kedélyállapotról tanúskodnak.

1941 február 15-én megszabadult. Mariborba való visszatérte után szigorított rendőri felügyelet alá helyezték. — Ilyen helyzetben várta be Kajuh 1941 március 27-ikét, amikor Mariborban nagy tüntetések voltak.

A megszállás első napjaiban Kajuhot ismét otthon találjuk, utána a gestapó börtönében. Néhány héttel később pár sostányi társával a Száva völgyében partizánéletet kezdett. Ehhez azonban még nem voltak érettek a feltételek, azért a csapat hamarosan feloszlott. Visszavonulásukkor Kajuh bordatörést szenvedett, mely egy időre házhoz kötötte. Egyik barátjánál bújdosott, később szüleinél. Amikor a gestapósok már nagyon nyomában jártak Lyublyanába szökött, ahol az illegalitás hosszú hónapjait töltötte. Az illegalitásban töltött 1942—43-as évek a legtermékenyebb évei.

Innen került felszabadított területre 1943 augusztusában. Tagja lett a XIV. rohamhadosztálynak, mely 1944 januárjában azt a feladatot kapta, hogy áttörjön Horvátországon keresztül Stájerba és segítséget nyújtson az ottani harcosoknak.

Ezekben a harcokban esett el Kajuh Zslebniknél, már Szlovénia földjén szülővárosa, Sostány közelében.

Az alig 22 éves költő az új, forradalmi-szocialista lírának nagy ígérete volt. „Formaérzéke még nem volt ugyan teljesen kifejlődve — írja róla bolgár fordítója Dimitr Pantalejev — de tele ifjú hősi párosszal és hittel népének jövőjében, új szocialista világ és új ember születésében. Melegség, őszinte, közvetlen érzés és egyszerű költői kifejezés, — ezek jellemzik Kajuh költészetének sorait.”

Első, nem teljes verseskötetét 1944 nyarán adták ki. Összes verseit, 55 verset, az 1949. évben rendezték sajtó alá s kiadták 4000 példányban. Kajuh népszerűségére vall, hogy ez a kiadás hihetetlen gyorsan, utolsó példányig elkelt.



Konyovics Milán: Cigányasszony